

De penning van een visdrager

In de tentoonstelling Noordzeevisserij is een prachtige koperen penning tentoongesteld. Door zijn ovale vorm, zijn afmetingen en de bijbehorende koperen ketting is deze penning een buitenbeentje binnen de categorie gildenpenningen. Op de voorzijde is een tarbotachtig visje gegraveerd en op de achterzijde een draagbaar of berrie. Het oogje waar de ketting aan de penning is verbonden, is simpel versierd met streepjes en rondjes. De penning is niet gedateerd, maar de uiterlijke kenmerken duiden op een datering omstreeks 1800. Veel meer informatie biedt het uiterlijk van het kleinood niet. Welke aanknopingspunten zijn er om achter de herkomst en betekenis van deze bijzondere penning te komen?

De penning is in de jaren '50 van deze eeuw samen met talloze andere objecten gekocht van een Amsterdamse antiquair. Gesuggereerd is altijd, dat het hier om het draagteken van het Amsterdamse visdragersgilde gaat. Maar is dat wel zo?

Onlangs is de kleine deelcollectie munten en penningen van het Zuiderzeemuseum opnieuw onder de loep genomen en nauwkeurig beschreven. De collectie bestaat uit munten, penningen en loodjes die verwijzen naar een grote verscheidenheid aan onderwerpen. De zoektocht naar het verleden van een penning met de afbeelding van een vis is illustratief voor het werk dat in het kader van de collectiebeschrijving is verzet.

Teken van waardigheid

Gilden zijn 'die gevestigde zameningen van borgeren, een en dezelve neeringe of koophandel drijvende, of een en het zelve handwerk doende, aan zekere wetten verbonden' volgens Mr. J. Dirks, de 19de-eeuwse autoriteit op het gebied van gildenpenningen. Vrij vertaald betekent het dat het om een erkende groep van burgers gaat die hetzelfde werk verrichten of dezelfde koopwaar verhandelen onder voorwaarden die ze gezamenlijk hebben afgesproken. De penningen van deze gilden zijn in drie groepen te verdelen: ten eerste als legitimatieteken van het gildelid ten opzichte van buitenstaanders, ten tweede als teken van presentie bij een bijeenkomst van het gilde. De penningen werden dan ingeleverd zodat kon worden nagegaan wie er aanwezig waren. Ten derde zijn er de zogenaamde overmanspenningen. Deze waren bestemd voor de hoofden van het gilde als teken van hun waardigheid. De overmanspenningen waren soms fraaie kunstwerken.

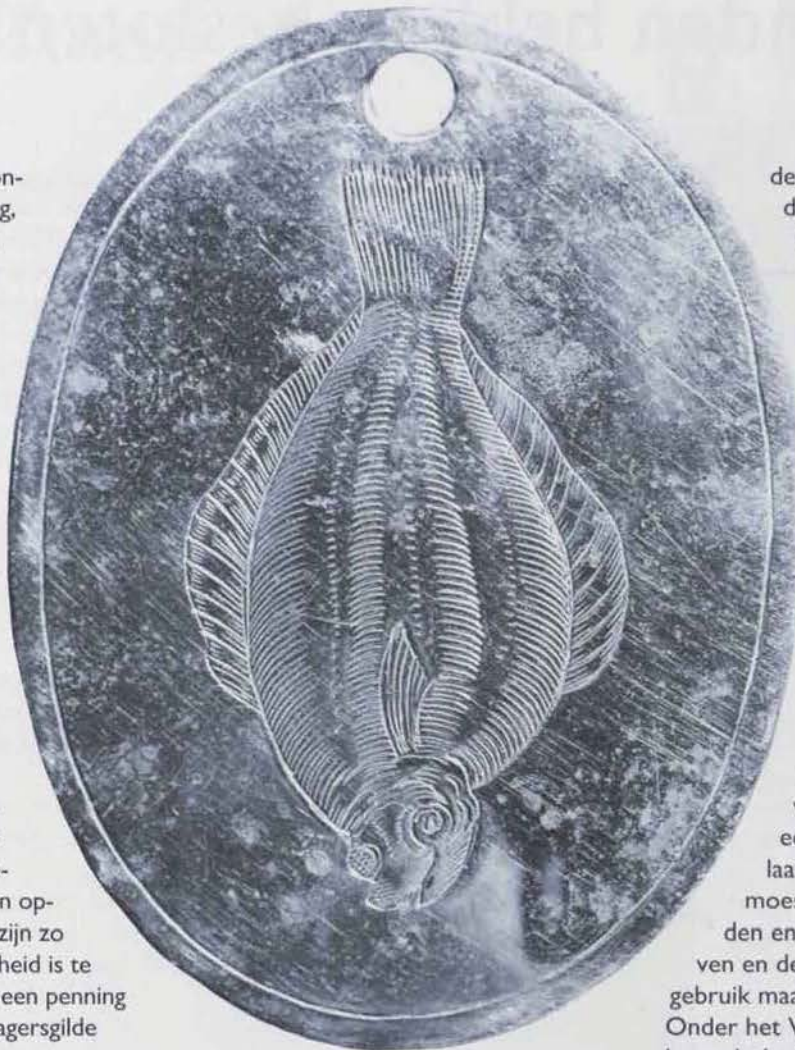
Alleenrecht

Het Amsterdamse visdragersgilde was geen gilde zoals bedoeld door Dirks in zijn omschrijving. De visdragers waren arme mensen die door de opzieners van de armen en later door de regenten van het spinhuis (het armenhuis in Amsterdam) aangesteld werden om de op de Vismarkt gekochte vis naar het huis van de koper te dragen. Het zullen vooral welgestelde burgers geweest zijn die van deze diensten gebruik konden maken. De visdragers bezaten een schrijven waarin te lezen was dat zij het alleenrecht hadden om de verkochte vis naar huis te brengen. Zij mochten geen twee vrachtjes tegelijk aannemen, niet vloeken, 'noch haar onbehoorlijk dragen'. Ter herkenning droegen de visdragers het Koperen Viske op hun linkerborst.

De deelcollectie munten en penningen is in 1998-1999 beschreven; zo ook deze exemplaren.

Dit gegraveerde visje was ongeveer 3 à 4 centimeter lang, had een ophangoog en was rondom uitgesneden. Aangezien het visdragersgilde geen echt gilde was, is het visje ook geen echte gildenpenning. Het gaat eerder om een draagteken. Gildenpenningen waren niet voorzien van een ophangoog en behoorden ook niet op of over de kleding gedragen te worden. Behalve dat het hier om een draagteken met een gegraveerd visje gaat, wijkt deze penning verder alleszins af van de penning uit de collectie van het Zuiderzeemuseum. Deze heeft een ovale vorm, met een gegraveerde achterzijde en een ophangketting. De verschillen zijn zo groot dat vrijwel met zekerheid is te stellen dat het hier niet om een penning van het Amsterdamse visdragersgilde gaat.

Geen nummer

De draagbaar op de achterzijde vertoont overeenkomsten met draagbaren die op gildenpenningen van het Amsterdamse chirurgijngilde worden aangetroffen. Deze waren voor de dragers van lichamen naar de snijzaal. Ook zijn er presentiepenningen voor de dragers bij een begrafenis. Hierop staat een lijkbaar gegraveerd en een laag nummer, vanwege het beperkte aantal dragers dat voor dit specifieke werk nodig was. De combinatie van het visje met zo'n draagbaar zou dan de begrafenispenning voor de leden van het vissersgilde opleveren.

Doordat een dergelijk nummer ontbreekt op de penning uit de collectie van het Zuiderzeemuseum, ligt het meer voor de hand dat hij van een visdrager is geweest die werkzaam was op of nabij de vismarkt.

Bederfelijke etenswaar

Vis heeft in deze contreien altijd een

belangrijk rol gespeeld in de voeding. De dagelijkse behoefte aan verse vis zal daarom in vroegere tijden groot zijn geweest. Voor de meeste bederfelijke etenswaren bestonden in de grotere steden dagelijkse markten. Vanaf de 16de eeuw werd in de meeste steden plaats gemaakt voor speciaalmarkten naast de meestal algemene warenmarkt. Zo ontstonden kaasmarkten, korenmarkten, botermarkten, beestenmarkten en ook vismarkten. Vanwege het belang van vis in de voeding was bijvoorbeeld de vismarkt in Amsterdam een van de oudste speciaalmarkten in de stad. Al uit de 14de eeuw dateren de vroegste bepalingen omtrent het verhandelen van vis op een speciale markt. De vismarkt van Amsterdam werd gehouden op de Vijgendam, direct boven de Damsluizen aan het Damrak. De vissersboten konden zo aanleggen aan de kade bij de markt. De vis werd meestal vervoerd in manden. De visverkoopsters konden twee man-

den aan een juk dragen. Een draagbaar is eigenlijk niet handig om losse vis of vis in manden mee te vervoeren. Werden er misschien nog andere zaken die met de visserij te maken hebben mee vervoerd?

Draagbaar

Archiefonderzoek naar de vismarkten van Hoorn en Enkhuizen leverde twee markten op waar ook visdragers actief waren. In het archief van Enkhuizen bevinden zich bijvoorbeeld een lijst van viswijven en visloopsters uit 1741 en een 'Eedt voor de Nettenlaader'. Deze nettenladers moesten de lege visnetten opladen en vervoeren tussen de havens en de vismarkt. Wellicht dat zij gebruik maakten van een draagbaar? Onder het Vissersgilde van Hoorn vielen ook de viskopers en -verkopers. In de stukken staan talloze regels waar deze mensen zich aan moesten houden; vooral de ordinaire viswijven moesten het ontgelden. Maar nergens is informatie te vinden over draagtekens. Nader onderzoek naar bepalingen over en voor visdragers in andere zee- en riviersteden zal mogelijk nieuwe gezichtspunten opleveren voor de penning uit de collectie van het Zuiderzeemuseum.

We weten er nu wel iets meer over. Het is in elk geval geen Amsterdamse visdragergildepenning, maar zijn oorsprong moet wel in die buurt gezocht worden. De afbeelding van een vis gecombineerd met een draagbaar lijkt te slaan op visdragers. De vraag is alleen of dat werkelijk zo is en waar zijn deze dragers dan actief geweest?

Ellen van Veen